

Tillid til den skabende evne.

En artikel om Johannes Hohlenbergs tanker om økonomi.

Af Per-Olof Johansson

Trykt i Tidsskriftet Fælleden nr. 3/1977 s.31-33

Økonomiens placering.
Hohlenbergs data.
To forfatterskaber i eet.
Opgøret med historien
Et andet mål
Hohlenberg om det økonomiske liv
Er forandringer mulige?

Nogle bøger af Hohlenberg
Et Jacob Paludan citat

0

Økonomi og økonomer

Uden at være økonom af uddannelse, beskæftigede den danske forfatter og filosof Johannes Hohlenberg sig indgående med centrale økonomiske spørgsmål. Nationaløkonomien har kæmpet en hård kamp for af rang, om ikke at blive opfattet som en naturvidenskab så for dog, at blive opfattet som værende af en lignende vigtighed. For at kunne fastholde sit "image" klynger man sig til sin selvskabte begrebsverden. Gunnar Myrdal siger: "Resultatet er, at en akademiker nu er i stand til at blive professor i nationaløkonomi, og måske med tiden en førende nationaløkonom, skønt han kun har et yderst fragmentarisk kendskab til det samfund han udforsker. Ved at vide så lidt om virkelighedens verden og om hvad andre samfundsforskere er kommet underfund med om denne verden, kan han mere uforstyrret af tvivl forblive i sin og sine kollegers lille model-verden." Også Keynes var opmærksom på denne fare, specielt hvor den fastlåste begrebsverden forhindrer økonomer i at sætte sig ind i andres tanker om "hans" fag. Han vedkender sig således, hvordan han på mangelfuldt grundlag afviste tyskerens Gesells arbejder. Og hvordan han senere kom frem til at måtte give ham ret et langt stykke ad vejen.

Nogle siger, at alt er politik. Nogle siger også, at politik er kampen om fordelingen af goderne. Siger man begge dele, har man dermed sagt, at hele tilværelsen drejer sig om de materielle vilkår. Af ikke uforståelige grunde forventer man tit at finde denne forudsætning hos nationaløkonomer.

Går man udfra en anden forudsætning, f.eks. at det som karakteriserer mennesket som menneske, er at ville gøre sig uafhængig af de materielle vilkår, kan man have fornøjelse af at stifte bekendtskab med Johannes Hohlenberg.

1.

Økonomiens placering

Hohlenberg mener naturligvis ikke, at mennesket kan opretholde sin eksistens uden at indtage føde, og allerede derved altså nødvendigvis er underlagt de "materielle betingelser". Han siger det sådan: "Der er to fordringer der først af alt må opfyldes: det økonomiske livs frigørelse fra alle indflydelser, som ikke

udspringer af dets egen natur. eg menneskets frigørelse fra det økonomiske liv, således forstået, at han behersker det og ikke beherskes af det." Men inden jeg forsøger at gengive, hvordan dette nærmere skal forstås, er det værd at kaste et blik på. Hohlenberg som person og på hans værk.

2.

Hohlenbergs data

Han blev født i 1881 og døde i 1960. Hans far var præst ved Holmens Kirke. Om hans barndom ved jeg ellers intet ud over, hvad jeg mener man kan læse ud af et udsagn som dettes "Et af de største mysterier er primtallenes placering i talrækken. Da jeg var dreng spekulerede jeg ofte på, om Gud havde lagt dem, der hvor de lå, eller om de havde ligget der før han kom til, og han altså havde været nødt til at tage dem som de var. Endnu kan dette problem optage mig." Han blev student, blev uddannet som maler og udstillede på Charlottenborg, Kunstnernes Efterårsudstilling og i Paris. Han rejste, i Europa., i Indien, i Ægypten. Han boede i Paris 1906-11 og i Norge 1939-46. Han var medarbejder ved adskillige blade, redaktør af flere tidsskrifter. Hans bibliografi rummer 18 titler, spredt over en fyrrårs perlede. Altså, han var forfatter.

3.

To forfatterskaber i et.

Men hvilken art forfatterskab? Jeg har sat mig tor at fortælle om Hohlenbergs beskæftigelse med økonomiske problemer. Jeg er sikker på, at jeg ved at anvende en forslidt terminologi, allerede på nuværende tidspunkt vil kunne jage adskillige læsere væk. Det Forfatterskab, som Johannes Hohlenberg nemlig er kendt for, er den del som handler om esoteriske emner. I forhold til den periode, i hvilken han skrev, er der nu en udbredt interesse for disse emner. Visse af hans bøger kommer til stadighed i nye oplag, jeg formoder derfor han indtager en plads i det almindelige billede af occulte interesser. (Men samtidig og ofte hos de samme, er der stor interesse for marxismen. som i Hohlenberg finder en glødende modstander) Jeg magter ikke at sætte den del af forfatterskabet på en kort formel. Lad mig i stedet fastslå den negative kendsgerning, som man bør kunne læse med et glimt i øjet: han søgte ikke at grundlægge en bevægelse. Sagt med en af hans aforismer: "Hvor er menneskene afskyelige, når de optræder i flok. Hver mere end to eller højst tre er enige om en ting, der kan man være sikker på at den er løgn. Var det det Krist us mente, da han sagde: Hvor to eller tre er forsamlede i mit navn, der er jeg midt iblandt dem? Så snart de bliver flere er det ikke Kristus men Satan, der er midt iblandt dem."

4.

Opgøret med historien.

Hohlenberg finder ikke, at der er fundamental uoverensstemmelse mellem et marxistisk og et kapitalistisk samfundssystem: "Den virkelige konsekvens af det 19. århundredes tankegang i filosofi, videnskab og praktiske forhold var jo nemlig den, at et menneske alene er et produkt af materielle faktorer, og at det man hidtil havde betegnet som ånd og sjæl ikke var primære realiteter, men blot afledede virkninger. Men dermed gik følelsen af og respekten for jeget, for individualiteten tabt. fordi den ikke kunne holde stand mod den stadig dybere trængende teoretiske overbevisning om deres intethed, og det jegløse og sjæl-

løse individ, som kun er et atom i massen, blev først til et videnskabeligt dogme og siden til et ideal." Dette ideal finder han hos begge parter, og han siger: "Derfor kan det første spørgsmål for den som søger en udvej at tidens kriser ikke være: hvorledes kommer økonomien i orden? Hvorledes kommer man arbejdsløsheden til livs? men det må være: Hvilket mål stræber vi imod? skal mennesket være et frit jeg-bevidst væsen og samfundet et fællesskab af frie ånder? Eller skal det være et tvangsmaskineri af jegløse automater? De økonomiske problemer kan sandsynligvis løses af begge veje, både gennem frihed og gennem tvang. Der findes ingen arbejdsløshed i Rusland så lidt som i Horsens tugthus. Men hovedsagen er ikke at de løses, men at de løses på en måde der tjener menneskets sag, og gør det muligt at nå det all SB er gi Tet af dets natur." Man vil heraf forstå, hvorfor det ikke er muligt straks at skride til værket: at fortælle hvad Hohlenberg mener om inflation, skatter og arbejdsløshed.

5.

Et andet mål

Forudsætningen for overhovedet at kunne formulere et mål, er for Hohlenberg, at tanken holder sig fri af de foreliggende, af menneskene skabte, forkerte samfundsorganers staten, privatejendomsret til produktionsmidler og jord, kreditsystemet. Altså at hvad vi i dag kalder "de institutionelle rammer". Hans udgangspunkt er det forslag til en tregrening af samfundsorganismen, som i begyndelsen af århundredet blev fremsat af Rudolf Steiner. At modstandere, som så sin magt truet, blev denne organisme kaldt "den trebenede hest", fortæller Steiner. Opfattelsen er den, at der i den sociale "organisme" findes tre hovedsagelige funktioner: økonomisk liv, retsligt-politisk liv og åndsliv" - som hver har sin bestemte karakter og kræver ganske forskellige betingelser for at kunne udfolde sig sundt. "Staten har i dag på forskruet måde grebet magten på alle tre områder." Det der kræves er, at staten indskrænker sin virksomhed til det retsligt-politiske, således at der kan ske en tilvejebringelse af en samvirken mellem de tre områder, der muliggør hvert områdes frie udfoldelse til gensidig gavn. "Kun ved på denne måde, ved at sondre mellem de tre væsentlige funktioner i den enkeltes liv og i samfundslivet, og lægge suveræniteten der, hvor den efter hver enkelt funktions natur hører hjemme, er det muligt at give abstraktionen "folket" et konkret indhold I alt hvad angår åndslivet er folket den enkelte. I det skonoalske liv er folket de enkelte grupper som mødes i interesse modsætninger og interessefællesskab, og kun i sager der angår alle på samme måde, er det flertallet ("staten").-

6.

Hohlenberg om det økonomiske liv.

Altså, det åndelige samfund strækker sig herfra og hinsides stjernerne, det retsligt-politiske er begrænset til national-staten, mens hele kloden økonomisk er en enhed. Den danske stat som "forretningen Danmark" er Hohlenberg en verderstyggelighed. For hvis man gør Danmark til en forretning, kan man derved være sikker på at den søgen etter retfærdighed og orden, som burde være statens kendemærke, forhindres. Grundmotivet i det økonomiske liv er tilfredsstillelse af behov. "Der vil i det økonomiske liv bestandig virke en tendens til at skabe uretfærdige tilstande, som bestandig skal modvirkes, hvis den sociale organismes sundhed skal bevares." Der er altså ikke tale om at vende tilbage til

så kaldte liberale tilstande. Hohlenberg leverer imidlertid en skitse til en ny økonomisk struktur.

"Suveræniteten i det økonomiske liv ligger i fællesskab hos de parter der til enhver tid og hvor som helst står overfor hinanden med sammenhængende og modstridende interesser, der kræves at udlignes, ... ". Det økonomiske livs rette struktur vil derfor være et sammenhængende net af associationer, der knyttes fra sted til sted mellem producenter, forbrugere, og handlende ...

"...Oprettelsen af sådanne associationer, hvor både producenter og konsumenter har sæde, og som fordi ingen politisk instans kan blande sig ind, kan foretage sig deres overvejelser og beslutninger på rent sagligt grundlag, vil være det eneste middel til at løse de konflikter mellem produktion og konsum mellem producentinteresser og forbrugerinteresser, mellem høje og lave priser, som under de nuværende forhold fører til så forrykte og indbyrdes modstridende foranstaltninger ... "

Jord og produktionsmidler tilhører ikke staten, men nok samfundet. Han tænker sig etableringen af en "rådighedsret". "Samfundets interesse består i, at disse bestandig er til disposition for den enkelte, som er i stand til at bruge dem på bedste og nyttigste måde, men kun så længe han kan og vil anvende dem til det fælles bedste. Når dette ikke længere er tilfældet, må forholdet ophøre, ligesom en hustru kræver skilsmisse fra en mand, der forsømmer hende, blot at det her er almenheden, repræsenteret af associationerne, der optræder på hendes vegne og skaffer hende en ny mand, der bedre er i stand til at opfylde sine forpligtelser. - "

Jord og produktionsmidler tilhører ikke staten, men nok samfundet. Han tænker sig etableringen af en »rådigheds ret«. »Samfundets interesse består i, at disse bestandig er til disposition for den enkelte, som er i stand til at bruge dem på bedste og nyttigste måde, men kun så længe han kan og vil anvende dem til det fælles bedste. Når dette ikke længere er tilfældet, må forholdet ophøre, ligesom en hustru kræve skilsmisse fra en mand der forsømmer hende, blot at det her er almenheden, repræsenteret af associationerne, der optræder på hendes vegne og skaffer hende en ny mand, der bedre er i stand til at opfylde sine forpligtelser.« Ret til underhold anser har for en menneskeret. »Det økonomiske liv interesserer sig ikke for den enkelte« siger han, og derfor må staten gribe ind. »Der tilkommer hver enkel borger, uanset hans økonomiske stilling, en vis andel af produktionsoverskuddet, hvis størrelse fastsættes af folkeforsamlingen ... « Om noget sådant realistisk set er muligt, af hænger af den fornuft hvormed man beregner samfundets samlede indtægt. Basis er hos Hohlenberg den materielle produktion. Det såkaldte »brutto-national-produkt«, som i dag anvendes som målestok landene imellem, og som udtryk for det enkelte lands udvikling fra år til år, har han kun foragt tilovers for.

Om skatter. I praksis kan man sige, at der i Danmark i dag, udbetales et eksistensminimum. Det fastsættes blot efter individuelle kriterier. Basis for udbetalingen er som vi ved, skatteindrivningen. Denne pengevandring finder man ikke hos Hohlenberg. Når man har fundet et gyldigt udtryk for samfundets materielle produktion, er det også muligt at sige, hvor stor en del heraf som bør tilfalde fællesskabet. Det afgør folkeforsamlingen. De anvisninger som staten udsteder enten som eksistens-minimum (stort eller lille) eller som betaling for tjenesteydelser »veksler« vi i banken til »penge«. Med disse penge betaler vi varer. Den enkelte producent opdager altså ikke, at han betaler skatten, han får jo penge for sin vare og produktionen stimuleres i stedet for at hæmmes. Hvis staten lægger beslag på en større del af samfundsindtægten end produktionen

kan bære, går det naturligvis galt. Pengenes aftagende værdi over en periode kalder vi inflation, denne mistillid opstår på grund af samfundets manglende kontrol over pengevæsenet.

Det er det arbejdende og producerende fællesskab som giver pengene værdi og ikke guldet i nationalbanken. Kreditsystemet må derfor have en udformning som tjener fællesskabet. »Ganske vist er der intet forbrug uden produktion, 'men på den anden side ville menneskene aldrig være faldet på at producere, hvis der ikke fandtes behov. Menneskenes behov er altså det primære. Men i det øjeblik det er erkendt, er man ude over enhver rent mekanisk opfattelse af forholdet og inde på et sjæleligt område, hvor friheden råder« »ikke rentabiliteten, men den bedst mulige tilfredsstillelse af behovet må være det afgørende for, hvad der foretages på det økonomiske område«. Det er måske her værd at pege på, at i det lange perspektiv hos Keynes finder man »rentierens selvdød«, Keynes mener, at en fornuftig aflønning vil sætte foretagere i gang, fordi glæden over evnerne altid er en drivkraft i sig selv.

For Hohlenberg er arbejdsløsheden et problem med to sider. Økonomisk er det ordnet ved retten til underhold. I fritidsproblemet ser han krisen i det område han kalder åndslivet, og som det ikke er stedet at tage op her.

Da hele kloden økonomisk er en enhed, er der altså ikke økonomisk noget der hedder udlandet. Valutaproblemer er skabt af et forrykt system, hvis formål er at gøre statsmagten til den centrale økonomiske instans. »Produktionsevnen, det vil sige muligheden for at kunne producere, ville være tilstrækkelig til at sikre et lands beboere den nødvendige import«. Hvad der kræves, er et internationalt kredit- og clearingssystem .

7.

Er forandringer mulige?

At forandringer er mulige, burde ikke ligge et frit demokratiske-samfund fjernt. Vort råd til u-landene er, at de skal ændre deres institutionelle rammer, hvis de ønsker udvikling. Men vi har jo ressourcerne, som muliggør forandringen. Hohlenberg siger: »Hvis man søger den dybeste grund til de sociale sygdomme, som vore samfund lider under, kan man finde den i mistilliden til menneskeåndens skabende evne. Hvis man i et tilstrækkeligt stort antal mennesker kunne vække erkendelsen af, at man her har den eneste kilde til fremskridt og socialt liv, så ville man kunne opnå, hvad ingen isoleret foranstaltning nogen- sinde vil kunne nå«. Af vor traditionelle økonomiske videnskab, anses de institutionelle rammer som oftest for givne og uforanderlige. Hvilket giver sig udtryk i forsøget på at skabe en fast begrebsverden. Hohlenberg udvider vor horisont i en anden retning. For ham er økonomi en kunst, ikke en videnskab.

NOGLE BØGER AF JOHANNES HOHLENBERG.

00.

Hans vigtigste filosofiske arbejde er »Personlighed og moral« fra 1937.

Hans mest kendte bøger, er foruden de to bøger om Søren Kierkegaard fra 1940 og 1948 (»Søren Kierkegaard« og »Den ensommes vej«) »Yoga i dens betydning for Europa« fra 1916 og »Kheops pyramiden og dens hemmelighed« fra 1917.

Størst klarhed over hans forhold til de esoteriske emner giver hans bog »Nostradamus« fra 1918. En i øvrigt meget smuk bog.

Hans vigtigste politiske skrifter er »Mellem enevælde og diktatur« fra 1932, »Kampen mod Staten« fra 1947 og »Ansigtet bag masken« fra 1955.

I Essay-samlingen »Den trange port. - Når saltet mister sin kraft« fra 1948 spænder han emnemæssigt vidt som en polyhistor. Bogen er på 650 sider. I aforismesamlingen »Ugleæg« fra 1952 er spændvidden ikke mindre - på 60 små sider.

000.

Jacob Paludan i en artikel »På Johs. Hohlenbergs 75 års dag« i 1956:

»Mindre elskede er derimod de knudrede personligheder, der forelægger os et ikke færdigtygget stof, måske endda helt nye problemer, som ingen har haft bud efter. Specielt hvis de bringer uorden i politiske tænkevaner kan man i et virkeligt ordnet og organiseret samfund ligefrem ytre tvivl om, hvad vi egentlig skal med disse såkaldte individualister, der ikke står tilsluttet noget, og som ikke perfektionerer sig i den underholdende form. Her er jo tale om skriverkarle, hvis signalement og kartotekskort ikke øjeblikkelig kan findes i en bestemt skuffe, altså sinkende fremtoninger uden for det nyttige forenklingsskema reaktionær - progressiv. De er kun sjældent genstand for debat. Man ved ligefrem for lidt om dem, og det lidt man ved, rev i næsen«.

December 2010 udkom bogen:

Erik Christensen: Borger i tre verdener

<http://www.gad.dk/Borger+i+tre+verdener/bog/238746>

Johannes Hohlenberg Udstilling

i

ALLERØD KUNSTFORENING.

TORSDAG 3. DECEMBER 1981 Frederiksborg Amts Avis

ALLERØD

Kollerødvej 54, tlf. (02) 27 49 29. Redaktør: Karen Nordström

Johannes Hohlenberg — en dansk filosof

Allerød Kunstforening indbyder fredag aften den 4. december kl. 19.30 til et foredrag i Allerød hovedbibliotek, hvor forfatteren Per-Olof Johansson Lillerød, vil fortælle om den danske filosof maler og forfatter Johannes Hohlenberg. Samtidig har hovedbiblioteket i denne uge udstillet nogle af Johannes Hohlenbergs malerier og bøger.

Johannes Hohlenberg blev født i 1881 og opnåede før verdenskrigen at blive en anerkendt maler i Paris. I en periode var han kunstkritiker ved Berlingske Tidende. Han udviklede et politisk og filosofisk forfatter-skab, der siden ikke levnedes megen tid for beskæftigelsen med

maleriet.

Johannes Hohlenberg var i lange perioder redaktør for et par tidsskrifter til hvilke han samtidig var hovedleverandør. Han har skrevet bøger om yoga, Kaspar Hauser, Faust, Nostradamus, Keops-pyramiden samt om retsopgøret og samfundsforhold i almindelighed. Han har beskæftiget sig med Søren Kirkegaards værk og personlighed.

Johannes Hohlenberg var indtil 1940 Rudolf Steiner bevægelsesmand i Danmark. Han brød imidlertid med bevægelsen. Han døde i 1960.

Per-Olof Johansson har i 1977 skrevet en artikel om Hohlenbergs tanker om økonomi.

Johannes Hohlenberg der var filosof, maler og forfatter. Allerød Kunstforening indbyder til en foredragsaften i morgen fredag, hvor Per-Olof Johansson, Lillerød, vil fortælle om denne danske forfatter og maler.

Udstilling af
malerier og lithografier af Johannes Hohlenberg
Allerød Hovedbibliotek 2.-8. dec. 1981

Målene er cirkamål i centimeter målt på blændrammen

Oliemalerier:

- Nr. 1 - Theben. 1912. 31 x 60.
- 2 Memnonstøtterne. 1912. 29 x 59,5.
- 3 Skib på Nilen. 1912. 30 x 60.
- 4 Nilen. 1912 32 x 60.
- 5 Jura-bjergene. 1908. 45 x 60.
- 6 Indisk elefant. 1915. 34 x 41,5
- 7 Lille pige i hel figur. 1917. 95 x 63. (Maya)
- 8 Portræt af en lille pige. 1915. 41 x 33,5. (Maya)
- 9 Kvinderyg. 1908. 80 x 60.
- 10 Lille mølle. 1948. 29,5 x 24,5.
- 11 Nobis mølle. o. 1920. 35 x 42,5.
- 13 Manden med marionetterne. (Svend Rissom). 1948-55 168 x 109.
- 14 Arkitekten. (Svend Rissom). 1948. 117 x 80.
- 15 Skakspilleren. (Jakob Friis). 1948. 150 x 95. -
- 16 Eli Hohlenberg. 1948 - 50. 117 x 90.
- 17 Indisk munk. 1915. 90 x 65. -
- 18 Emil Telmanyi. o. 1915. 125 x 78-

Lithografier:

- 12 Emil Telmanyi. 1915. 83 x 60. (målt med rammen)
- 19 Ung mand i profil. 35x29,5
- 20 Gammel mand. 48x41
- 21 Lille pige en face. 37,5x32 (Maya Hohlenberg)
- 22 Dreng en face. 50,5x32
- 23 Lille dreng en face. 31x28,5 (Allan Wreschner)
- 24 Mumiehoved. 27x16

Desuden omfattede udstillingen størstedelen af Johannes Hohlenbergs litterære produktion, såvel på dansk som i oversættelser til adskillige sprog.

Oplysende oplevelse

'Dag til Dag', Politiken 24.5.2004

Han sidder helt alene en gråvejrsdag i december 1981 og er vagt på en udstilling med malerier og bøger af Johannes Hohlenberg. Hohlenbergs forfatterskab kan da slås op, mere glemt er han ikke. Han er født 1881, død 1960, skrev bøger om filosofi, politik og desuden om esoteriske emner som yoga og spådomskunst. Han redigerede et par tidsskrifter - men startede som maler. Mens forfatterskabet let kan opstøves, er og var malerierne nærmest ukendte. Vor mand havde sat sig for at ændre på dette og arrangeret udstillingen og ledsagede det med et foredrag.

Knyttet sammen med forfatterskabet er billederne yderst interessante, kaster lys over hjørner af personligheden som teksterne ikke fik med. Et enkelt billede kan være et eksempel. Det kunne have været et portræt af en person som spiller skak. Brikkerne er stillet op, måske er der en modspiller, eller er det tilskueren? Spiller han mod sig selv? Det er en 'model', personnummer ikke at forvente. Han er klædt i en hvidgul kappe, baggrunden lys, blå. Næste træk er et åbent spørgsmål. -

Da vagten ser op fra sin bog, begynder ansigtet på maleriet at lyse ganske svagt. Han kniber sig i armen, som man skal i den slags situationer, men lyset forsvinder ikke, det bliver blot stærkere og stærkere. Hvor længe dette varer, er ikke til at sige. Billedets spørgsmål får en ny karakter af åbenbaring, som holder den dag i dag.

Det ændres ikke af, som mange ville tro, at den efterfølgende undersøgelse viste, at solen var brudt igennem ikke blot skydækket, men også den åbne lem bag maleriet, som engang havde givet adgang til filmforevisning. Her var slet intet mystisk på færde udenfor vagtens eget hybersensible sind konfronteret med Hohlenbergs værk.

per-olof.dk

Fra udstillingen. Foto: Nanna Bisp Büchert

På internet 12-12-2010